

ROND DE SCHUTSBOOM

jaargang 12

nummer 1

1992

STICHTING HEEMKUNDIGE KRING

'D E V Y E R H E E R T G A N G H E N'

Doelstelling volgens de statuten:

De Stichting heeft ten doel de bevordering der studie van de heemkunde in de ruimste zin, in het bijzonder door:

- a. de bevordering der studie van de heemkunde in de lokale en regionale aspecten van archeologie, geologie, toponymie, flora, fauna, architectuur, historie, folklore, sociale geografie en taalgebruik;
- b. het aanwenden of doen aanwenden van de door deze studie verworven kennis ten bate van het lokale en regionale leefmilieu door het verrichten van relevante activiteiten;
- c. het in stand houden van een streekmuseum, heemerf 'De Schutsboom'.

Lidmaatschap en abonnementen:

Leden van de Heemkundige Kring ontvangen het periodiek 'Rond de Schutsboom' gratis. Losse nummers f 3,50.

Lidmaatschap Heemkundige Kring f 20,-- per jaar.

Gezinsleden f 6,50 per jaar.

Leden buiten Goirle f 25,--

Bankrekening: Rabo-Goirle, nr.: 11.68.97.597

Toegang tot de maandelijkse lezingen voor leden gratis.

Openstelling:

Heemerf en museum "De Schutsboom":

van april t/m oktober elke zondag;

van november t/m maart, elke 1e zondag van de maand.

Openingstijd van 15.00 tot 17.00 uur.

Voor groepen: op aanvraag bij het secretariaat.

Het archief: elke zaterdag van 10.00 tot 12.00.

Adressen:

Heemerf De Schutsboom: Nieuwe Rielseweg 41-43,
5051 PD GOIRLE.

secretariaat: Nieuwe Rielseweg 41-43, 5051 PD GOIRLE,
tel. 013-346622

redactie: Venneweg 11, 5051 BN GOIRLE. tel. 013-342182

HET VERSCHIJNEN VAN DIT PERIODIEK WERD MEDE MOGELIJK
DOOR DE FINANCIËLE BIJDRAGE VAN:

Party centrum Benelux,
Dorpsstraat 1, 5051 CH GOIRLE. tel. 34.22.72

van Berkel B.V. loodgieterswerken en foliedaksystemen,
Ralph Bunchestraat 15, 5051 KW GOIRLE. tel. 34.24.45

van Beurden meubelmakerij,
Weverstraat 3-4, 5051 HZ GOIRLE. tel. 34.25.24

Bloemsierkunst "Abcovener",
Abcovenseweg 23, 5051 PT GOIRLE. tel. 34.13.88

John Boxtel, sculptor,
RR 3 Gananoque, Ontario Canada, K7 G2 V5

Garage Jac. de Brouwer,
Hoge Wal 1, 5051 PX GOIRLE. tel. 43.09.35

Assurantien Burgers en van Esch, voor verzekeringen,
hypotheeken, financieringen, woningbemiddeling,
Tilburgseweg 43, 5051 AA GOIRLE. tel. 34.21.29

Chinees Indisch Restaurant "China Garden",
Tilburgseweg 12-14, 5051 AH GOIRLE. tel. 34.45.94

"De Druiventros" Fam. J. v.d. Velden - van Hoek,
Weth.v.Besouwstraat 2, 5051 SE GOIRLE. tel.34.14.60

C. Hermans,
v. Haestrechtstraat 16, 5051 VD GOIRLE.

Keurslagerij Kees van Hest,
Tilburgseweg 81, 5051 AB GOIRLE. tel. 34.13.89

Juwelier & Edelsmid Paul Hoogendoorn,
Tilburgseweg 41, 5051 AA GOIRLE. tel. 34.54.73

ROND DE SCHUTSBOOM

Periodiek van de:

STICHTING HEEMKUNDIGE KRING
„DE VYER HEERTGANGHEN”
GOIRLE

Secretariaat: Nieuwe Rielseweg 41-43
5051 PD Goirle, tel 013-34 17 47

Redactie: Venneweg 11, 5051 BN Goirle.
tel 013-34 21 82

Jaargang 12

nr 1

april 1992

Tussen "Ley en die Gemeynackeren": Uit Goirle verdreven omwille van het geloof, door J C J Hoogendoorn;	2
Dominee Schotel en Nieuwkerk. door Jan van Eijck;	9
Het grenskantoor op Rovert door Jef van Gils;	19
Volksgeloof, door Piet Wiercx	28
Brabant Goedgemutst, door Ton Sas:	38
En.	40

TUSSEN „LEY EN DIE GEMEYNACKEREN „

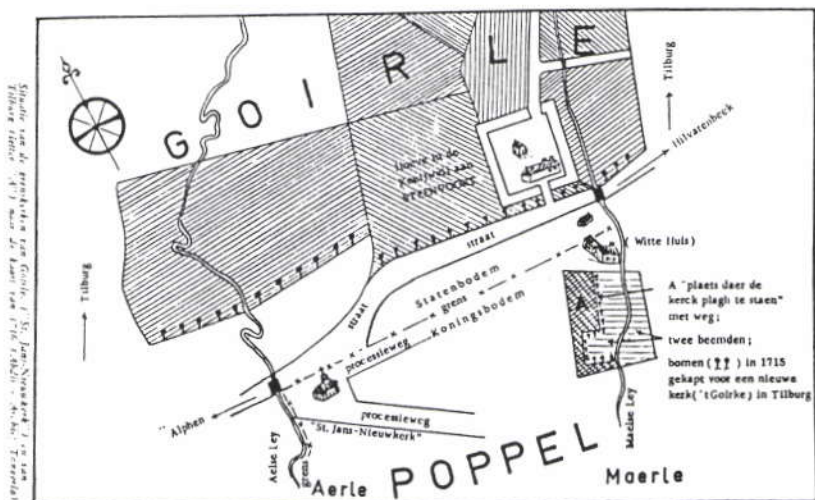
UIT GOIRLE VERDREVEN OMWILLE VAN HET GELOOF

Na 1629 begint men vanuit Den Haag in de Meierij meteen met de protestantisering door een pakket van maatregelen uit te vaardigen, die in onze geschiedenis de "retorsie-maatregelen" worden genoemd. (Retorsie = vergelding) Die maatregelen bestonden o.a. uit plakkatens, die de katholieke kerken sloten, de katholieke godsdienstoeffeningen verboden en aan de priesters het recht ontzegden hun ambt op Staats bodem uit te oefenen. De ergste retorsiejaren waren 1637 en 1639.

De dekenaten van Eindhoven, Helmond, 's-Hertogenbosch, Hilvarenbeek, waaronder Goirle kerkelijk behoorde, Orthen en Oss lagen toen in het gebied waar de Republiek haar soevereiniteit uitoefende, terwijl de rest van het Bisdome van 's-Hertogenbosch buiten deze invloedsfeer lag. Hadden de pastoors ondanks de plakkatens van 1631 en 1634 toch nog kans gezien hun ambt in de parochies te blijven uitoefenen, het plakkaat van 2 december 1636 maakte hen dat verder onmogelijk. Gelukkig waren hier in Noord-Brabant tal van vrije gebieden waarnaar kon worden uitgeweken. Deze vrije gebieden waren: het Prinsdome Luik, het Overkwartier van Gelre, de Baronie van Boxmeer, het Land van Ravenstein en Megen en voor onze contreien de Spaanse Nederlanden, de zogenaamde "'s-Koningsbodem".

De parochies in Staats Brabant, die aan de grenzen van deze vrije gebieden lagen en de afstand mocht dan nog gerust enkele uren gaans zijn, bouwden net over de grens een kerk, meestal een schuur met riet gedekt, die als zodanig dienst deed om daarin ongehinderd de

katholieke erediensten te gaan vieren, te dopen en voor de kerk te trouwen.

"s-Koningsbodem.

Veelal stonden die kerken op kapellen in afgelegen bosgebieden vlak over de grens en vandaar dat men deze kerken "grenskerken" noemde en vanwege de eenzaamheid ook wel met de naam "kluis" werden aangeduid. Alleen al in het Bisdom Den Bosch waren er 25 grenskerken of kluizen. Van die 25 stonden er 2 op Steenvoort, namelijk één voor Gooi "Sint Jansgool of Goolse Kluis" en één voor Tilburg, die met de naam van het gebied "Steenvoort" werd aangeduid. De Tilburgers noemden hun grenskerk "De Nieuwe Kerk" een naam, die later aan het gebied werd gegeven en zo verdween de naam "Steenvoort" en kwam er "Nieuwkerk" voor in de plaats.

De grenskerk van Gooi stond er het eerst en zij werd bediend door wereldheren (seculieren), terwijl die van

Tilburg bediend werd door regulieregeestelijken, de Witheren van Tongerlo.

Het was pater Dominicus de Jong, schrijver van het boek "Grenskapellen" die in het archief van Tongerlo op een kaartje van 1716 ontdekte, dat er op Steenvoort twee kapellen waren gesitueerd, terwijl men voorheen steeds gemeend had dat Goirlenaren en Tilburgers samen in Sint Jansgool gekerkt hadden. Denkt men er wat dieper over na dan kan dat eigenlijk niet: twee parochies in één kerk. Daarbij komt nog de tegenstelling wereldheer en pater, wat ook niet erg boterde. Twee hanen op hetzelfde erf, nee, dat kon in de reformatietijd zelfs niet. De Jong schrijft nog in 1963 over Sint Jansgool: "Over de bouw of ingebruikname van deze grenskerk van Goirle bezitten we tot op heden geen enkel document". Die waren er echter wel en Cees Robben heeft ze boven water gehaald. Hij heeft kunnen vaststellen, dat de Goirlese grenskerk in 1639 onder Poppel aan de Steenvoort is opgericht en pas in 1810 is afgebroken. De grond waarop de grenskerk werd opgetrokken, werd destijds geschonken. De grenskerk van Tilburg kwam er pas in 1650. Nog in 1635 wordt Antony Schoeffers (of mogelijk Soffaers) als pastoor te Goirle benoemd. In 1638 moet hij vluchten en hij houdt dan meestal vanuit Alphen voeling met zijn parochianen, hoofdzakelijk in de grenskapel "De Golse Kluis". Hoe lang pastoor Schoeffers daadwerkelijk het pastoraat heeft uitgeoefend, weten we niet wel weten we, dat in 1649 Cornelis Molenberghs, onderpastoor te Goirle, overlijdt. Deze toestand op godsdienstig gebied duurt voor Goirle tot in 1680 als we tegen betaling van hoge recognitiegelden (dat zijn gelden voor verkregen recht) een schuurkerk bij de Watermolen mogen oprichten. Zo'n kerk mocht uiterlijk niet als kerk herkenbaar zijn en moest voor een schuur worden aangezien. De pastoor, die wel door de kerkelijke overheid was benoemd, moest door de Staten ook nog worden toegelaten of "geadmiteerd" en daarvoor moest een eenmalig admissiegeld worden betaald. Nu behoeft de benoeming door de kerk als pastoor en de toelating door

de Staten niet samen te vallen. Janson noemt als jaartal van de schuurkerk 1673 en dat komt overeen met het jaar van benoeming van pastoor Johannes van Riel of van Kiel (in akten wordt hij door beide namen aangeduid), doch Cees Robben spreekt van rond 1680.

Maar hoe dan ook, bij het in gebruik nemen van de schuurkerk houden de erediensten in Sint Jansgool op, doch de rol van de Goirlese grenskerk is daarmee niet uitgespeeld. Er ontstaat een gewoonte, die tot traditie uitgroeit, om op de zondag onder het octaaf van de feestdag van Sint Jan de Doper naar Nieuwkerk te trekken, daar een H. Mis op te dragen, processie te houden en kermis te vieren, want dit laatste mocht in Goirle als zijnde een "paepsche stoutigheid" niet plaats vinden. Pastoor de Beeck(1733-1780) laat op eigen kosten de grenskerk, die inmiddels deerlijk vervallen was, herstellen daar hij veel waarde hechtte aan de jaarlijkse bedetocht. Onder zijn pastoraat werd ook de schuurkerk bij de watermolen vervangen door een nieuwe schuurkerk aan de Bergstraat. Dat geschiedde in 1758. Tijdens de jaarlijkse dienst in de grenskerk houdt de pastoor een collecte waarvan hij de opbrengst hard nodig heeft om de kerkhuishouding te kunnen bekostigen.

De pastoor van Poppel en de bisschop van Antwerpen, Monseigneur Wellens, zijn echter niet zo ingenomen met die Goirlese bedevaart en vanwege de ingeslopen misbruiken maakt de bisschop er in 1779 een einde aan. De grenskerk raakt dan snel wederom in verval en op 30 augustus 1810 besluit het kerkbestuur de bouwval af te breken en de afbraak publiek te verkopen.

Het huidige eveneens geheel vervallen Sint Janskapelleke moet na 1810 gebouwd zijn, want de verkoopcedel zegt: "Afbraak van de bouwval van de Sint Janskapel (dat is de grenskerk van Goirle), hetgeen van de plaats zal

moeten geruimd zijn den laatsten december 1810".

Een opgraving in 1976 heeft aangetoond dat de achtergevel van het huidige Sint Janskapelleke aan de zuidzijde en de zijmuur aan de oostzijde op de oude fundering van de grenskerk zijn gebouwd.

De St. Janskapel, gebouwd met materiaal van de oude Goirlese grenskerk, zal vermoedelijk in het begin van de negentiende eeuw zijn opgericht

De grond waarop de grenskerk heeft gestaan was tot 1844 eigendom van de Goirlese kerkgemeenschap, althans

dat meende men, maar het kwam wel anders uit. Door een fout van de Belgische landmeters was bij de invoering van het kadaster het terreintje, groot 350 ca. op de legger geplaatst als behorende tot de bezitting van de Graaf van Hogendorp, de toenmalige eigenaar van Nieuwkerk.

Hij had er dan ook al jaren grondbelasting over betaald. Hierover is destijds wel een proces gevoerd maar tot een uitspraak is het nooit gekomen, en dus bleef het zoals het was.

Volledigheidshalve zij nog vermeld, dat aan de periode van de schuurkerken in Goirle een einde kwam toen volgens het decreet van Koning Lodewijk Napoleon op 18 april 1809 de katholieken van Goirle hun oude parochiekerk weer in bezit mochten nemen. De kerk was wel danig vervallen en totaal onderkomen, maar aan een groot onrecht was een einde gekomen en we behoeften ons niet meer te ergeren als we 's-zondags onze eigen vertrouwde Sint Jan voorbij moesten lopen om in een schuur te gaan kerken.

J.C.J. Hoogendoorn.

Literatuur:

- 'Grenskapellen' door Dom de Jong,
- 'Bijdrage tot de geschiedenis van Goirle' door H.W.Janson.
- 'Pastoor de Beeck' door C. Robben,
- 'Sint Janskapel eigendom van 't Kerkbestuur', door C. Robben,
- 'Opgraving St. Jans-Gool' uitgave van de Heemkundige Kring "De Vyer Heertganghen" Goirle,
- 'St Jan de oudste parochie van Goirle' door C. Robben en A. Vermeulen.

De vroegere St Janskerk (1450-1896).

DOMINEE SCHOTEL EN NIEUWKERK

Gilles Dionysius Jacobus Schotel (1807-1892) is een heel bekend persoon geweest in Nederland. Niet alleen tijdens zijn leven was hij bekend als dominee en schrijver, maar ook nog lang daarna. Zo is hij degene geweest die het merendeel van het beroemde Biografisch Woordenboek van Van der Aa heeft geschreven (21 delen met duizenden levensbeschrijvingen, uitgegeven tussen 1852-1878). Maar ook was hij erg bekend als schrijver van het populaire boek "Het Maatschappelijk Leven onzer Voorvaderen in de 17e eeuw" (2 delen, 1868). Het boek werd heel wat keren herdrukt tot in onze tijd toe.

Wat heeft deze mijnheer Schotel nu met ons Goirle te maken, zult u wellicht denken. Welnu, een hele hoop, en wel van 1841 tot aan 1862 toe. Dat zal ik u laten zien.

Dominee Schotel was geboren en getogen in Dordrecht, en werd in 1841 beroepen, zoals dat bij dominees heet, in Chaam. Hij was daar dominee van de Hervormde Gemeente Chaam, Alphen en Baarle-Nassau. In 1844 beschreef hij zijn werkgebied in de Evangelische Kerkbode, een protestants weekblad, dat uitgegeven werd in Amsterdam bij Johannes van der Hey en Zn. Heel aardig geeft Schotel een beeld van de dorpen, hoe groot ze waren, hoeveel protestanten er woonden en of er nog bijzonderheden waren. Hij beschrijft er Chaam, Alphen, de landgoederen Valkenburg onder Gilze en Hondsdonk onder Ulvenhout, en ook Riel en Nieuwkerk:

- " , , , , RIEL: Hier wonen een paar Gereformeerde ambtenaren, die de Godsdienst te Alphen bijwonen

ALPHEN OOSTERWIJK: Hier woont een ambtenaar, die de Godsdienst te Alphen en gelijk ook die van Riel en omliggende plaatsen, te Chaam, wanneer 's Lands dienst het gedooft, getrouwelijk bijwoont.

NIEUWKERK: onder Goirle en kerkelijk onder Tilburg.

Hier woont de Graaf van Hogendorp, en een gezin, van hetwelk vrouw en dochters Gereformeerd zijn. De Graaf zorgt niet slechts, dat zijne Gereformeerde onderhoorigen, gelijk hij zelf, getrouw de Godsdienst te Alphen bijwonen, maar ook dat de kinderen, te Chaam, Godsdienstig onderwijs kunnen genieten. Ook heeft hij een onderwijzer bezoldigd, die al zijne onderhoorigen zonder onderscheid, des wintersavonds, in het schrijven, cijferen en lezen onderrigt. Zijn Hoog Wel Geb. trekt zich de belangen der kleine Hervormde Gemeente te Alphen zeer aan, en is voor het dorp en de omliggende plaatsen van veel nut.

UILENKOTEN, etc etc" -

In deze beschrijvingen, met name in die van Chaam en Alphen. geeft Schotel blijk van de goede verhoudingen die er waren tussen de dominee en de pastoors en ook tussen protestanten en katholieken. Er werd weinig aanleiding tot provocatie gegeven, en als die er al was, susten de dominee en de pastoor dat. Het is dus gelukkig niet altijd oorlog geweest tussen de zuilen...

Diezelfde goede verhoudingen komen we tegen bij een belangrijke gebeurtenis die dominee Schotel ook bijwoonde, n.l. de bijzetting/begravenis van Graaf Gijsbert Jacob van Hogendorp in de grafkelder op Nieuwkerk in 1845.

De meeste van onze lezers (en de bezoekers van ons museum) kennen de omstandigheden van het verhaal wel: op 4 november 1845 verongelukte Graaf Jacques (zoals hij in de volksmond heette) door een ongelukkige val van zijn paard. U kent het verhaal. Graaf Jacques ging vaak 's-zondags te paard naar zijn familie op het kasteel van Tilburg in de Hasselt. Zo ook op zondag 4 november 1845.

GRAFKELDER OP NIEUWKERK

Het verhaal wil dat hij een vurige hengst bereed en langs ons huis door de Jacobsbaan reed naar Goirle. Daar aankwam bij de Benelux, waar toen Jan Baptist van Gils herbergierde, die hem voor de vurige hengst waarschuwde. Maar Graaf Jacques sloeg die waarschuwing in de wind, en galoppeerde naar Tilburg. Bij het beeldenkerkhof aan de Lange Schijf schrok het paard van een tak en sloeg op hol. de graaf meesleurend met een voet hangend in een stijgbeugel. Met zwaar hoofdletsel werd Graaf Jacques naar het Kasteel gebracht, waar hij enkele dagen later overleed.

GIJSBERT JACOB
GRAAF VAN HOGENDORP.

De familie Van Hogendorp had vanaf 1821 een grafkelder op Nieuwkerk laten maken. Dat had te maken met het feit dat de Heikese kerk was teruggegeven aan de katholieken, en de familie daar geen familiegraf meer had... Ook graaf Jacques werd in 1845 bij-

gezet in de grafkelder van Nieuwkerk. Het aardige voor ons is, dat dominee Schotel deze gebeurtenis zelf heeft verslaan als correspondent voor de Bredasche Courant. Dat is af te leiden uit zijn eigen bibliografie, waaruit blijkt dat hij regelmatig stukjes schreef voor die protestantse krant. Lees mee:

(Eerst een voorbericht):

Bredasche Courant 1845, no. 133, 9 november.

"Den 4den dezer is te Tilburg, tengevolge van een ongelukkig val van het paard, overleden, de heer G.J grave

van Hogendorp, oud referendaris der 1ste klasse bij den raad van State, houtvester in het tweede jagtdistrict dezer provincie, ridder der beide Nederlandsche orden!"

(en vervolgens het complete verslag):

Bredasche Courant 1845, no 135. 13 november.

Nederland, Breda, den 13den November.

Aan het volgende uit Tilburg van den 8sten dezer ter plaatsing gezonden ruimen wij gaarne eene plaats in:

" de gemeenten van Goirle, Poppel, Alphen en Nieuwkerk, in diepen rouw gedompeld, sedert het ongeluk den edelen, nederigen en beminnelijken Gijsbert Jacob, Grave van Hogendorp overkomen, ontvingen met diepe droefheid de tijding van zijn overlijden. na een allersmartelijkst lijden van meer dan 38 uren Geen wonder; van den oogenblik dat de graaf zich te Nieuwkerk vestigde, om uitgestrekte heidevelden, door hem aangekocht, tot bosschen en bouwland aan te leggen, was hij een zegen voor deze omstreken. Groot was het aantal gezinnen en arbeiders, die hij werk verschafte. Hij was de raadsman der bekommerden, de toevlugt der ongelukkigen, de vriend der armen, de trooster en beschermer van lijdende en hulpbehoevenden. Geene opofferingen waren hem te groot, geen lasten te zwaar, wanneer hij het lot zijner natuurgelovenden slechts verbeteren of verzachten kon; zelfs zorgde hij, dat zijne arbeiders, des winter-avonds onderwijs in het lezen en schrijven ontvingen. Hij genoot dan ook aller achting en liefde, en nimmer zal er wel in deze oorden een sterfgeval hebben plaats gehad, dat zulk een algemeene en opregte droefheid heeft verwekt, en dat zulke smartelijke gevolgen na zich zal slepen. Het stoffelijk omhulsel van den aangebedenen man werd hedenmorgen te zeven uren uit Tilburg gevoerd en te Nieuwkerk, door zijn diepbedroefden broeder, en diens twee zonen opgewacht.

Voorafgegaan door de gewone lijkbidder en twee

gilden van Goirle, met trom en vaandel in rouw, gevolgd door verwanten, vrienden, regeringsleden en een groote menigte inwoners der genoemde dorpen, dienaren, arbeiders, enz., werd het vervolgens door werklieden, terwijl vier koninklijke jagers de slippen van het lijkkleed droegen, naar de grafkelder gedragen, waarin het overschot van 's graven oudste broeder rust. Toen het lijk aan den ingang van den geopende kelder geplaatst was, hield Dr. G. D. J. Schotel, Predikant te Chaam, Alphen en Baarle-Nassau, eene korte doch treffende lijkrede, naar aanleiding der woorden: "Gij zult den dood sterven", die onder plegtige stilte en het storten van vele tranen, met eerbied, door honderden Rooms Catholieken en andere gezindten werd aangehoord. Diep getroffen verliet de schare het graf, dat letterlijk door de tranen van allen, die den edelen man gekend hebben, besproeid werd. Ook de R.C. geestelijkheid, inzonderheid de eerwaardige Pastoor van Goirle, moet openlijk hulde aan de nagedachtenis van den graaf bewezen hebben, zoo door het houden van lijkdiensten, als het laten luiden der klokken, en het opsteken van rouwvlagen, terwijl de ingezetenen dier plaats, als of een algemeene ramp hun getroffen had, hunnen woningen gedurende de begrafenis sloten en dien dag hun werk staakten".

Dat was dus Schotels bemoeienis met de begrafenis van Graaf Jacques. Het leuke is dat we zeker weten dat hij het stuk in de krant ook zelf geschreven heeft! Dat geeft een aparte dimensie aan het stukje.

Dominee Schotel is nog een hele tijd in onze contreien gebleven. Hij stond dus van 1841 tot 1846 in Chaam, Alphen en Baarle-Nassau. Daarna promoveerde hij naar Tilburg, o.a. op voorspraak van de staf van Koning Willem II. Ik vond bijvoorbeeld afspraakbriefjes via den Adjudant van dienst bij Z.M. Den Koning te Tilburg voor 27 januari 1845 etc. (Letterkundig Museum 's-Gravenhage, collectie Schotel). Dominee Schotel stond ook

aan het sterfbed van Koning Willem II in 1850 en ving de weduwe Anna Pauwlona op na het overlijden van de Koning. Hij kreeg daar zelfs als blijk van dank van de koningin een zilveren Avondmaalschotel voor, die nu nog in de Tilburgse Hervormde Gemeente aanwezig is.

Dr. G. D. J. Schotel.

Schotel deed nog meer. Hij richtte in Tilburg ook een Protestantse kostschool op, het Protestants Instituut geheten, in de Nieuwlandstraat. Maar dat was niet echt een succes: slechts van 1853 tot 1865 bestond die school, en ze heeft niet echt gebloeid.

Voor Goirle is Schotel dan de eigenlijke dominee, immers de Hervormde Gemeente bestond en bestaat nog steeds als

Hervormde Gemeente Tilburg en Goirle. Tot 1862 bleef Schotel hier dominee. Daarna ging hij naar Leiden. Hij hing zijn toga aan de wilgen, en dook in de boeken Hij schreef veel, een deed veel onderzoek in archieven en bibliotheken. Vooral het Biografisch Woordenboek van Van der Aa heeft veel van zijn energie opgeslokt. Dominee Schotel stierf oud, helemaal afgeleefd, in 1892 in Leiden, 85 jaar oud.

Over Dominee Schotel verschijnt overigens dit jaar nog een korte biografie van mijn hand, in de nog te verschijnen serie Brabantse Biografieën. Ik ken Schotel al een tijdje, door zijn bemoeienissen in Alphen. Zo tipte ik in 1980 ook Cees Robben over het bovenaangehaalde verslag van de grafkelder in de Bredasche Courant. Cees Robben publiceerde dat verslag eerder in Goirles Nieuwsblad (24 januari 1980).

Nog een leuk stukje tot besluit. Over geschiedvervalsing...! Dominee Schotel was geen onruststoker. Dat zagen wij hierboven. Er waren goede verhoudingen tussen katholieken en protestanten in die jaren. Dat schreef hij zelf ook: een beste betrekking tussen pastoor Minorette en de graaf ook. Graaf Jacques werd alomtewees gewaardeerd om zijn goedheid en vrijgevigheid.

Toch konden (wij) katholieken het vaak niet laten om de protestanten zwart af te schilderen. Tenminste in onze eeuw gebeurde dat nog al eens. Velen van ons kennen wellicht zulke staaltjes uit onze eigen jeugd. Zo'n fraai (nou ja, fraai?...) staaltje geschiedvervalsing vond ik in de "reader" van het Heemkundig Werkkamp 1949 te Alphen, nbr. Na een beschrijving van de geschiedenis van Alphen, gaat het over De Hoevens en Nieuwkerk:

"...Verder dwalend door de mooie dreven van het oude Tongerlose goed dat met de Franse Revolutie werd afgepakt. en door Koning Willem I ten geschenke werd gegeven aan Van Hogendorp, komen we op het heerlijk mooie

landgoed Nieuwkerk in de buurt van het ontspanningsoord "De Golf". Zoals gezegd, was daar enige tijd Van Hogendorp heer en meester en hij was de schrik van de bevolking, die hem niet genegen was. Hij liet de oude schuilkelder afbreken, die een overblijfsel was van de St. Janskapel, waarin de gelovigen tijdens de 17e eeuw kerk hielden. Op zeker dag (of nacht?) bleef Van Hogendorp in de stijfbeugels hangen en verongelukte. Hij werd aanvanke-lijk begraven in de nog bestaande grafkelder, welke hij zich tijdens zijn leven deed bouwen, doch werd later overgebracht naar Den Haag. Thans wordt deze grafkelder van Van Hogendorp nog veel bezocht door toeristen, en een der ondeugende bezoekers schreef met potlood op de witgekalkte wand het volgende sarcastische vers:

Graaf Hogendorp die rustte hier
Niet zoals wij voor ons plezier
Voor hem was het waarschijnlijk wel
Een voorportaal van de hel!

Later kwam het goed in handen van de Belgische tak van Van Oldeneel tot Oldenzeel. Een gedeelte ervan kwam in handen van het Protestants weeshuis op de Oude Vest in Breda. Na verschillende wisselingen werd het opgekocht door de wolffabrikant Blomjous te Tilburg, die de landerijen zeer veel verbeterde. Moge, door de aanwezigheid van dit prachtige complex van 250 ha. bouw- en weiland, onze talrijke boerengezinnen met hun schone jongens en meisjes, hun schrandere koppen, nijvere handen en rusteloze arbeidszin, gepaard aan gedegen landbouwkennis, nog eens de schone dag beleven, dat zij niet allen wegens landgebrek behoeven te emigreren! Dat zal er mede toe bijdragen om ons mooie Alphen, uit wiens ontstaan en geschiedenis wij enige grepen deden, "mooi Alphen" te doen blijven! Dat geve God! .."

Bijna overbodig om te zeggen, denk ik, dat de hand die dit laatste stuk in 1949 geschreven heeft, ontegenzeggelijk die van wijlen Pastoor Binck uit Alphen is

geweest En die had een rijke fantasie . . .
U hebt de leugentjes waarschijnlijk zelf wel ontdekt:

- ten geschenke gegeven . . . ; - de schrik van de bevolking - ; - de oude schuilkelder van St. Janskapel???.
en de insinuatie: (of nacht?) . etc.

Hopelijk is in ieder geval hier voldoende aangetoond, dat de gespannen verhoudingen tussen katholieken en protestanten in de tijd van Dominee Schotel en Graaf Jacques echt verzonnen zijn!

Och, we zullen het Pastoor Binck maar vergeven . . ., hij heeft mij vroeger zoveel vergeven (in de biechtstoel) . . .

In ieder geval weten we nu van hoeveel belang Dominee Schotel is geweest voor Goirle.

Een aardige, beminnelijke man stel ik me zo voor

Op de vorige bladzijde ziet u hem zelf Waarvan akte!

Goirle, 26 februari 1992.

Jan van Eijck

- afb 1 : grafkelder (Cees Robben 1980)
afb 2 : graaf Jacques van Hogendorp, idem
afb 3 : Dominee Schotel (Eigen Haard 1885).

HET GRENSKANTOOR OP ROVERT.

Na de vrede van Munster, in 1648, werd Hilvarenbeek een grensplaats en moesten voor het vervoer van goederen tussen de Spaanse en Staatse Nederlanden export- en importrechten betaald worden. Volgens het plakkaat op de Brabantse landtol van 1651 moest elk transport bij de tollenaar worden aangegeven en bij invoer moest de voerman zich, binnen een afstand van twee mijlen van de grens, melden bij de tollenaar, die hem voorzag van een geleidebiljet.

Een van de plaatsen langs de grens, waar de mogelijkheid bestond om langs legale weg goederen in- en uit te voeren werd Hilvarenbeek. Het Beekse grenskantoor zetelde echter niet aan de grens, maar in het dorp zelf, wat de smokkelhandel natuurlijk zeer in de hand werkte. In 1650 werd geconstateerd dat te Hilvarenbeek minstens 1/3 deel van de ingevoerde goederen gesmokkeld was, wat bereikt werd door de geïmporteerde waren van de kar te laden, voordat men bij het kantoor van aangifte te Hilvarenbeek arriveerde.

Dat Hilvarenbeek werd uitgekozen als plaats van vestiging voor een tolgaarder was niet zo vreemd gezien de belangrijkheid van de weg van Poppel over Rovert naar Hilvarenbeek. Deze weg maakte deel uit van de handelsroute van Turnhout naar 's-Hertogenbosch en Hilvarenbeek was een halte op de route van Antwerpen naar Keulen. Bovendien kende Hilvarenbeek in de zeventiende eeuw meer dan honderd voerlieden, verenigd in het St. Nicolaasgilde, en ook veel kramers o.a. van boter en schoenen.

Door de plaatselijke bevolking zal ook een druk gebruik van de weg naar Rovert gemaakt zijn. De Beekse bevolking kerkte over de grens op Rovert van 1643 tot 1671. De bevolking van Ravels, Weelde en Poppel werd reeds

in 1307 vrijgesteld van werkzaamheden aan de dijken in de Meierij van Den Bosch en aan de vestigingen van Antwerpen, omdat zij belast waren met het onderhoud van de brug over de Leij op Rovert, of anders gezegd: "alsoo sy van oudts onderhouden de Rovers brugge". Bovendien was de bevolking van deze dorpen verplicht gebruik te maken van de watermolen op Rovert

Ondanks dit druk verkeer en het advies een douanekantoor te vestigen op Rovert, is dit niet gebeurd. Toen op het einde van de achttiende eeuw de Zuidelijke Nederlanden Frans gebied werden en voor de invoer van goederen hoge rechten betaald moesten worden, werd dit een nieuwe reden voor de toename van de sluikhandel. Veel produkten uit de Bataafse Republiek werden naar het zuiden gesmokkeld en eind 1805 werd Hilvarenbeek een van de vijf plaatsen aan de grens waar een afdeling gendarmerie werd gelegerd. Medio 1807 opereerden te Hilvarenbeek een bende smokkelaars, die zich schuil hielden aan de Beekse heikant bij Brehees, Gorp en Rovert

Als na de Franse tijd Willem I koning wordt van het nieuwe koninkrijk der Nederlanden, vervallen opnieuw de grenzen tussen het noorden en het zuiden. Deze keer maar voor enkele decennia, want door de Belgische opstand kwam een snel einde aan de hereniging en opnieuw werd Hilvarenbeek een grensplaats.

De douanepost werd nu echter niet, zoals in het verleden, gevestigd in het dorp Hilvarenbeek, maar bij koninklijk besluit van 29 december 1842 in het gehucht Rovert. Hierbij moet worden opgemerkt dat bij de invoer twee posten moesten worden aangedaan. Op Rovert kwam het zogenaamde expeditiekantoor, waar de goederen werden ingeklaard. Het betalingskantoor werd gevestigd in Tilburg. Bovendien was in 1842 dit expeditiekantoor op Rovert nog een abstract begrip.

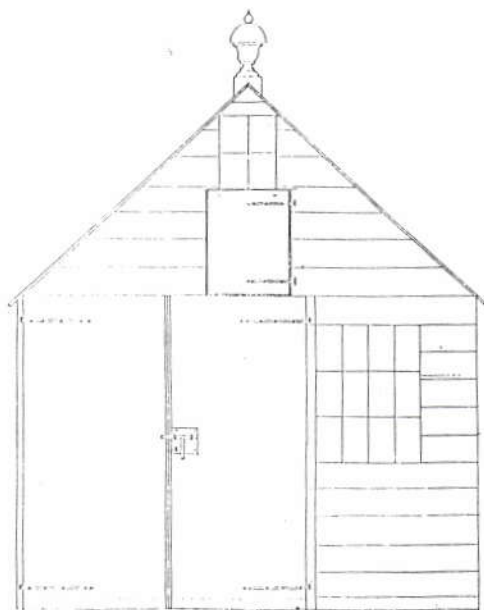
Volgens een brief uit 1845 van liniecontroleur Mulder aan de gouverneur in Noord-Brabant, werd gebruik gemaakt van een ruimte in de nabij de grens gelegen boederij-

herberg De Rook en was deze toestand onhoudbaar: "aan het Expeditie Kantoor te Rovert bestaat hoegenaamd geen localiteit om de ingevoerde goederen te verifieeren, zelf bij regenachtig weder behoorlijk globaal te visiteren, waardoor menigwerf zonder het ondergaan dier formaliteiten wordt ingevoerd. In het belang der schatkist is het hoogst raadzaam en dienstig dat daarin wordt voorzien, te meer (daar) men aan het betaling Kantoor te Tilburg ook maar een openen plaats heeft en bij slegt weder voornoemde werkzaamheden mede aldaar gebrekkig gaan, zoo dat diswerf de ingevoerde goederen noch aan het Expeditie- nog aan het betalings Kantoor naar vereischte kunnen worden nagezien, het geen de invoerders tot het maken van misbruik in de gelegenheid stelt en het plaatsen eener schuur aan het Expeditie Kantoor te Rovert ononbeerlijk maakt, waarin (zich) tevens een plaats tot het houden van het kantoor zou moeten bevinden. In de drie treden lang en twee treden breed daartoe thans bestemde plaats, moeten bij de minste regen de registers eerst gedroogd worden, alvorens daarvan gebruik kan worden gemaakt en om zulks te verhelpen zou een geheel nieuw dak op het huis moeten gelegd worden. De eigenaar is ongenegen daarin te voorzien, terwijl ook dusdanige stank in dat hok heerst, als in onmiddellijke aanraking met het varkenskot en de beestenstal zijnde (het geen vertrouwe de Heer Hoofd Inspecteur, belast met de Linie dienst, bij ZEd rond reize mede zal ondervonden hebben) het er niet in te houden is. Om aangevoerde redenen neem ik alzo beleefdelijk de vrijheid Uwed te verzoeken als in het belang der dienst vereischt wordende, onder overlegging van een bestek bij de Hoofd Administratie de onderhavige zaak voor te dragen en te ondersteunen en die demarches aan te wenden, dat het bouwen eener schuur aan het Expeditie Kantoor te Rovert moge worden toegestaan".

Volgens het bestek zou de schuur, met daarin het kantoor van de grensontvanger gebouwd worden "op dezelfde form en model als bij het cantoor op Reuzel staat", 7 el lang en 4½ el breed.

Het zou een houten gebouwtje moeten worden op een fundament van klinkermopsteen of eerste soort veldovensteen in mortel

De kap moest bedekt worden met Noordbrabantse rode pannen. "Ten einde het afwaaijen der dakpannen zooveel mogelijk voortekomen zoo zullen er tegen de beide fronten windborden moeten worden aangebracht en tot sieraad zal aan weerszijden tegen meergemelde fronten nog moeten worden aangebracht een van 3 duimsch dennenhout gezaagde faas, in dier voegen bewerkt als op de tekening is aangegeven, alles naar de regelen der konst en ten genoegen der directie"

Grenskantoor op Rovers

In een hoek van de schuur moest de aannemer een kantoorruimte timmeren van 3 bij 2 el van vierkant gezaagd en gewaterd dennenhout Drie ramen met ieder acht ruiten

zorgden voor de nodige verlichting in de schuur. een raam met twaalf ruiten voor de verlichting van het kantoor. Bovendien werd in de kantooruimte nog een binnenraam aangebracht, zodat de grensontvanger kon zien, wat zich in de schuur afspeelde. Tenslotte moest de aannemer een houten trapje leveren naar de zolder, waar in beslaggenomen goederen konden worden opgeslagen. Grote deuren in de zijgevels van het gebouwtje moesten het in- en uitrijden van de karren mogelijk maken. Opmerkelijk is, dat het kantoor niet verwarmd kon worden

Op 10 november 1845 verklaarde J. Heeren, timmerman te Hilvarenbeek "de bouw van eene schuur aan de rovert ten dienste van het kantoor der in en uitgaande regten voor de somme van fl. 515,-- aan te nemen".

Hiermee ging de minister van financiën niet akkoord. Hij vond dat de aanneemsom beneden de fl. 500,-- moest blijven en dat de gouverneur van Brabant hierover contact moest opnemen met de hoofdingenieur van rijkswaterstaat. Bovendien moest nog voor de nodige grond worden gezorgd, wat gebeurde in februari 1846.

Door het hoofd van de rijkswaterstaat werd 50 roeden heidegrond bij de Rook gekocht van de gemeente Hilvarenbeek. niet alleen voor de bouw van een schuur met kantoor, maar ook "om de aldaar gevestigde heer ontvanger in de gelegenheid te stellen door het aanleggen van een tuin voor deszelfs levensmiddelen te kunnen zorgen, eene onmisbare behoefte op dat gehucht, alwaar niets verkrijgbaar is"

Op 18 februari 1846 berichtte A. de Geus, hoofdingenieur van rijkswaterstaat aan de gouverneur, dat de bouw van de schuur en het kantoortje van fl. 490,-- gegund was aan de Beekse timmerman Joseph Heeren. De aanneemsom zou binnen vier weken na de voltooiing van de bouw geïnd kunnen worden op een van de rijkskantoren in de provincie.

Begin mei van dat jaar berichtte voornoemde De Geus dat het gebouw "ruimschoots overeenkomstig de bepalingen van

het bestek" was opgeleverd. De aanneemsom kon worden uitbetaald en bovendien vroeg De Geus aan de gouverneur om nog f 25,-- te betalen aan "provinciaal opzigtter P.E. Fischer, die op mijnen order enige reizen heeft gemaakt vanuit Sprang of Loon op Zand naar Rovert, ten einde zoo veel mogelijk voor de goede uitvoering van het voorschreven werk zorg te dragen".

Blijkbaar was de bouw voor de aanneemsom onder de fl.500,-- geen succes. Reeds een jaar later werd zonder machtiging van de gouverneur of de minister van financiën door het hoofd van de rijkswaterstaat fl. 122,93 betaald aan timmerman Heeren "wegens herstellingen aan het grenskantoor".

VERPLAATSING VAN HET GRENSKANTOOR.

Na de bouw van het grenskantoor vestigde rijksontvanger Abraham Eliassen, geboren te Vlissingen op 20 juli 1787, zich met zijn vrouw Jacomina Adriana Petersen op Rovert in een van de vier woningen, waaruit dit gehucht in de jaren 1830-1860 bestond.

Een erg belangrijke handelsroute is de weg over Rovert toen niet meer geweest. Hilvarenbeek was niet langer een dorp van voerlieden en marskramers, maar voornamelijk een agrarische gemeenschap.

De bewoners van Poppel en Weelde gingen niet langer naar hun watermolen op Rovert, want die verdween in de dertiger jaren van de negentiende eeuw.

In 1849 kreeg de Goirlenaar Adriaan van Puijenbroek, linnenventer en voerman van Turnhout op Tilburg zelfs toestemming om enkele pistolen te dragen, "mits met kogels en niet met hagel geladen", daar hij over zeer eenzame wegen reisde, zoals die van Poppel over Rovert naar Hilvarenbeek "meestal alleen en steeds bij zig hebbende een som gelds tot betaling der inkomende regten aan het kantoor te Tilburg, zulks ten einde zig des noods bij aanranding op den publieke weg te kunnen verdedigen"

Inmiddels werd in de streek het nodige gedaan aan de verbetering van de infrastructuur, een voorwaarde tot de verbetering van de economische omstandigheden. Door graaf Gijsbert Jacob van Hogendorp, eigenaar van het landgoed Nieuwkerk, werden wegen verbeterd en aangelegd van Nieuwkerk naar Goirle, Poppel, Alphen en Hilvarenbeek, wat vooral het agrarisch verkeer tussen deze dorpen ten goede zal zijn gekomen. Ook voor de tappers langs deze wegen betekende de verbetering in ieder geval een hoger inkomen. In dit kader verklaarde Cornelis Paulissen, bewoner van herberg het Paradijsken aan de weg van Nieuwkerk naar Gorp, in 1881 dat hij "volgens gedacht jaarlijks zoo wat vijftig liters gener" schonk.

Belangrijker was de vraag of de te verhardende weg van Tilburg naar Turnhout over Goirle of Hilvarenbeek zou lopen. Door de toenemende groei van de textielnijverheid in de eerstgenoemde plaats, zou Goirle het gevecht winnen. Om de totstandkoming te bevorderen zond de raad van Goirle een adres aan de minister van binnenlandse zaken met de volgende inhoud: "De weg is van het grootste nut voor de communicatie met de Belgische Kempen en voor ons rijk en zal een gunstige invloed hebben op de uitbreiding van de handel en nijverheid in beide landen. De weg is ook van groot belang voor de gemeente Goirle, waar een groot deel der ingezetenen de kost verdient met het vervaardigen van linnen, welke thans, ofschoon voor uitbreiding vatbaar, toch reeds een vroeger niet gekende hoogte heeft bereikt en aan een aanzienlijk deel der bevolking, niet alleen in Goirle, maar ook in omliggende plaatsen, werk verschaft. Door aanleg van de weg zal er makkelijker en minder kostbaar vervoer mogelijk worden, zo van de benodigde grondstoffen, als van het gefabriceerde linnen, dat op minstens een half miljoen ellen per jaar gerekend mag worden".

Bij koninklijk besluit van 12 april 1852 werd toestemming gegeven tot de verharding van de weg van Korvel

in Tilburg naar Goirle en aansluitend de aanleg en verharding in Goirle van een weg (de huidige Tilburgseweg) door de Kerkakkers naar de Bergstraat

Vanaf de Bergstraat zou de weg verder, kaarsrecht door de Overheide, naar de Belgische grens lopen. De benodigde heidegronden moesten volgens de regering "door het besef van het voordeel" gratis door de gemeente Goirle worden afgestaan, wat in 1853 gebeurde

De zandweg van Hilvarenbeek, via Rovert naar Poppel werd dus onbelangrijk en daarom werd bij koninklijk besluit van 31 augustus 1855 "het te Rovert gevestigde kantoor van expeditie voor het inkomen aan de landzijde, zijnde te gelijker tijd kantoor van laatste visitatie bij het uitgaan", met ingang van 1 oktober 1855 opgeheven en verplaatst naar de Poppelseweg in de gemeente Goirle.

Ontvanger Eliassen verhuisde met zijn gezin op 8 oktober 1855 naar Goirle. De bewoner van zijn huis werd commies Hendrik Blommers uit Eindhoven met zijn vrouw Wilhelmina Zuikerbuik. De weg over Rovert had na eeuwen afgedaan als handelsroute en de stilte daalde neer over het gehucht

Jef van Gils

Bronnen:

L F W Adriaenssen. Hilvarenbeek onder de hertog en onder de generaliteit. Nijmegen, 1987. blz 67-118;

M Vermeeren e a. Weelde toe en nu, Ravels, 1982. blz 129;

J van Gils. Nijver en notabel. Welpen van de Brabantse Leeuw, 's-Hertogenbosch. 1991. blz 53-55;

M Vermeeren. De watermolen van Rovert, Hildewaren Beke. Hilvarenbeek, 1981. blz 76;

J van Gils. De schuurkerken van Hilvarenbeek. Brabants Heem, 36e jrg 1984, nr 1. blz 31-32

Staatsblad voor het Koninkrijk der Nederlanden, nr
27 K B 29-12-1842. idem nr 115 K.B 3-9-1855;

G A Goirle nr 1125-1230 drankvergunningen;

G A Hilvarenbeek. bevolkingsregister 1830-1860.
Rovert, nr 412;

R A den Bosch, archief provinciaal bestuur. nr 1136,
17-11-1845;

nr 1137, 29-11-1845;

nr 1140, 9-1-1846;

nr 1142. 27-1-1846;

nr 1143. 14-2-1846;

idem 18-2-1846;

nr 1149. 4-5-1846;

nr 1151, 19-5-1846;

nr 1153, 15-6-1846;

nr 1171. 18-1-1847;

nr 1173 8-2-1847;

nr 1274, 24-12-1849

HAKSINGH, BOBEN

H.G. Dak Winc Huis

in de Gids der 2e Eekende verandering

VOLKSGELOOF

DEEL 2: PELGRIMS DOOR GOIRLE (2)

Bij de vraag of Goirle op de een of andere manier is verbonden met de bedevaart naar St. Jacobus in Santiago springt meteen een aantal zaken in het oog:

1. Eén van de oudste hoeven in Goirle is de Jacobs-hoeve, gelegen aan de Jacobsbaan.
 2. Deze Jacobsbaan is onderdeel van de oudste weg die we hier in Goirle kennen: de "Oude Baan".
- Wat is ons bekend over beide gegevensheden? Allereerst over de "Oude Baan", vervolgens over de Jacobshoeve.

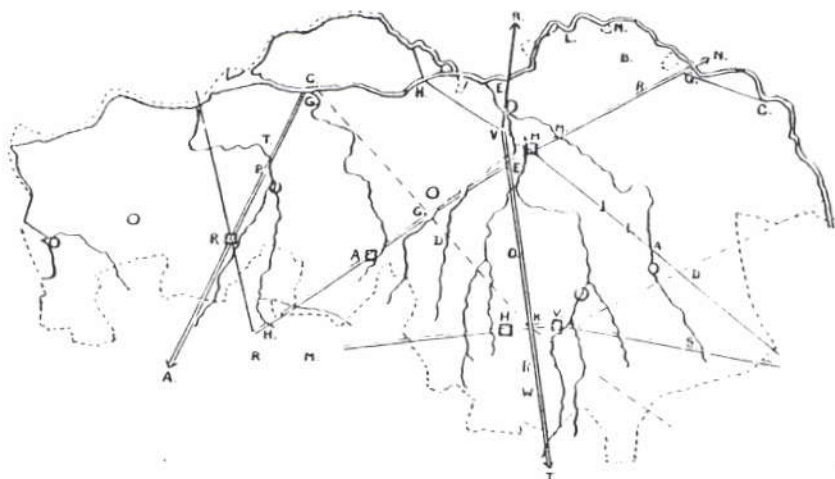

DE OUDE BAAN.

De reconstructie van oude wegen heeft steeds tot de verbeelding gesproken van heemkundigen en was al vaak onderwerp van studie door historici en archeologen. Zij probeerden te komen tot een zo getrouw mogelijke weergave van oude wegen, of beter gezegd van zandpaden die soms al in de pré-historie hun oorsprong vinden.

U zult begrijpen dat het in beeld brengen van oude wegen niet van de ene op de andere dag tot stand kan komen. Het vergt een nauwkeurige studie van de bronnen die daartoe kunnen leiden.

Zo heeft W. Knippenberg aan de hand van bodemvondsten een hypothetische reconstructie gemaakt van Romeinse wegen in het Noordelijk deel van Taxandrië, het huidige Noord Brabant.

Kijken we op het kaartje naar Goirle, dan zien we de volgende wegen:

- * de weg van Antwerpen-Hoogstraten-Alphen-Goirle-Esch-St.M.Gestel-richting Nijmegen;
- * een kleinere verbindingsweg tussen Knegsel en Geertruidenberg.

Bij Goirle zien we dus een kruispunt van de weg Antwerpen-Nijmegen met die van Knegsel naar Geertruidenberg.

Het is bekend dat de Romeinen gebruik maakten van (zand)wegen die reeds in préhistorische tijden woonplaatsen en landstrekken met elkaar verbonden. Zij hebben die bestaande zandpaden verbeterd en met nieuwe verbindingswegen uitgebreid. De Romeinse banen zijn in oorsprong vaak zeer oude zandwegen waarvan het verloop werd bepaald door barrières zoals rivieren, veengebieden, drassige dalen en door de over- en doorgangplaatsen. De gereconstrueerde Romeinse wegen door Knippenberg komen in grote lijnen overeen met de theorie van andere onderzoekers. Volgens deze liep er

een Romeinse weg -de Via Latina- van Antwerpen over Hoogstraten, Alphen, Goirle, Tilburg, Oisterwijk, terzijde van Den Bosch naar Heusden, waar hij zich splitste in een verbinding naar Nijmegen en in een naar Utrecht.

Deze weg wordt door Wendelinus en door Cluverius aangeduid als de "Romeinse Baan".

De gegevens van bodemvondsten, oude kaarten, archiefstukken, toponiemen, leiden tot de aannemelijke veronderstelling dat onze Goirlese Oude Baan deel heeft uitgemaakt van de Romeinse Baan of een vertakking daarvan.

In ons museum aan de Nieuwe Rielseweg hangt een kaart, gemaakt door Diederik Zijnen in 1760.

Staande voor deze kaart zien we hoe de Oude Baan verloopt.

Ik neem u even mee voor een korte verkennings-tocht die begint bij het viaduct van de A58 over de Tilburgseweg. We betreden Goirles grondgebied bij de oversteek van het riviertje de Catsbocht. De oude benaming van deze rivierovergang is CONINCKXVOORT (voort=doorwaadbare plaats in een rivier). We wandelen over't pad dat achter huize De Bocht loopt, vervolgens over de terreinen van Villa Blanca, waar groene sportvelden de oorspronkelijke loop van het pad aan het zicht onttrekken. Het pad wordt weer zichtbaar achter Mill Hill. We vervolgen onze tocht langs de Mortel, steken -in gedachten- de Rillaertse Baan over en komen dan bij "'t Ven", wandelen langs St. Jacob en komen zo over het Hoogeind op de Regte Hei. Op de Regte Hei moeten we een keuze maken want de baan splitst zich in tweeën. Een weg buigt af naar het noorden en kruist hier -ter hoogte van 't Riels Hoefke de Oude Leye of Donge. Via deze rivierovergang -de AESVOORT- loopt de weg over Alphen naar Hoogstraten en Antwerpen. De andere weg buigt af in zuidelijke richting. We staan al gauw voor het obstakel van de Nieuwkerkse Leye: de LUDENSVOORT. Hier steken we de rivier over en gaan verder over "D'n Elzenbosch" en de "De Overhei" naar Gorp en komen zo op

Rovert waar we aansluiting vinden met de Oude Maastrichtse Baan. Deze Maastrichtse Baan liep vanaf Breda over Poppel, Arendonk, Mol naar Maastricht en verder richting Keulen.

(pentekening van Cees Santegoets)

DE JACOBSHOEVE.

Hoe kunnen we ouderdom en geschiedenis van deze oude hofstede onthullen uit de nevelen des tijds? Jef van Gils bracht uitkomst door na te gaan welke eigenaren de hoeve in de loop der jaren heeft gekend. Welnu, hier volgt de vrucht van zijn studie.....

De eigenaren:

1. Claes Aelwijn Sculenborch(s), eigenaar ca 1480.
2. Heijliger Cruyssaerts, een Keulse ex-kapitein, getrouwd met Dymphna Claes Sculenborchs, erfte de boerderij bij de boedelscheiding van 21.1.1512.
3. Dorothea Cruyssaerts, dochter van Heijliger, huwde Jan Huijbrechts van Capelle alias De Roij, die in 1533 eigenaar werd van St. Jacob door koop van zijn schoonvader. Jan De Roij overleed in 1541 waarna zijn weduwe hertrouwde met Lambrachts Jansen Haderinck.

Over het eigendomsrecht van St. Jacob ontstonden geschillen in 1541 en 1547, maar uiteindelijk werd de hoeve toegewezen aan de voorkinderen van Dorothea Cruijssaerts bij Jan Huijbrechts De Rooij. Eén van deze voorkinderen was Herman de Rooij, schout van Tilburg en Goirle in de jaren 1558-1567. Bij de boedelscheiding werd de hoeve echter toegewezen aan zijn broer:

4. Jan Jan Huijbrechts de Rooij, geboren te Goirle plm 1532, trouwde Anneken, dochter van Jan Yewaen van den Huevel alias Hovelijs of de Colle, schout van Tilburg en Goirle, getrouwd met Marije Jans van de Wouwer.
5. Dorothea de Rooij, dochter van voornoemde Jan, werd eigenares bij de boedelscheiding in 1581. Zij was getrouwd met Hendrik Adriaen Laureijssen alias Witlock te Riel, die per 1-1-1604 St. Jacob verhuurde aan Jacob Jan Wouters.
6. Herman Witlock, alias de Rooij en later -zoals de andere kinderen van Hendrick Witlock- de Rooij genaamd, erfde de boerderij-annex herberg St. Jacob bij de boedelscheiding in 1643. Herman, die op 1-6-1608 te Goirle gedoopt werd, was getrouwd met Anneke Verrijt, dochter van de Hilvarenbeekse molenaar Jan Wouter Verrijt en Marie Peter Aert Erven.

De schuur is in 1890 geheel vernield door een zware wer-
velstorm. Men heeft toen een
nieuwe schuur geplaatst
-door mankracht erheen gedragen-
die oorspronkelijk stond bij
een heel oude boerderij
tegenover "'t Smiske".

Herman woonde niet op St. Jacob, maar was te Hilvarenbeek pachter van de molen van zijn schoonvader, de zgn. Akkermolen aan 't Spul bij kasteel Groenendaal. Hij bezat te Riel een brouwerij en "seer grote uijtspanninghe", genaamd "De Oude Swaen".

7. Maria, dochter van voornoemde Herman, getrouwd met Evert van Engelen, kocht St. Jacob van haar vader. Later verkocht zij de boerderij als weduwe aan haar broer:
 8. Peter de Rooij, getrouwd met Anna Willem Stokermans. Na zijn dood werd St. Jacob in 1686 teruggekocht door zijn vader Herman, die voogd was over de minderjarige kinderen van Peter.
 9. Herman de Rooij werd opnieuw eigenaar in 1686. Zijn erfgenamen verkochten St. Jacob in 1708 aan:
 10. Corstiaen Jan Aelbers of Aelborchs, alias Appels, getrouwd te Goirle op 27-1-1692 met Jenneke Gielis de Vet.
- Door hem werd in 1708 St. Jacob ver- of herbouwd, getuige de schoorbalk van de oude boerderij, welke in de 20^e eeuw opnieuw werd herbouwd. In deze balk stond het jaartal 1708 en een huismerk: een ketel met hengsel.

Op het einde van de 16^e eeuw werd in het haardvuur van de herberg St. Jacob het z.g.n. Commerboek verbrand. In dit boek stonden de belastingkohieren vermeld.....

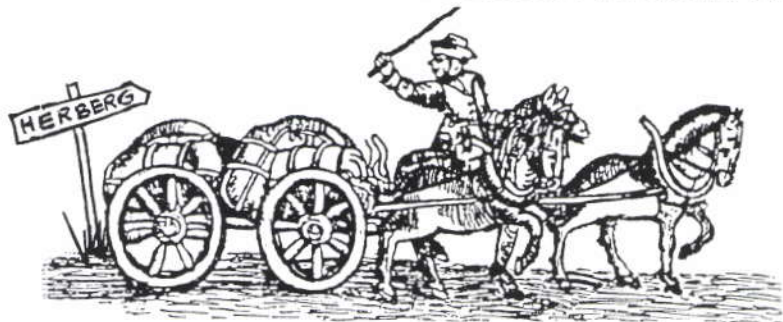
11. Cornelis Appels werd eigenaar van St. Jacob door erf-opvolging van zijn vader. Hij trouwde Anna heestermans, die als weduwe hertrouwde met Jan van Lier. Door oplopende schulden failliet, werd St. Jacob door de beheerders van de insolvente boedel en de voogden van de kinderen van Anna Heestermans in 1733 verkocht aan:
12. Laureis van de Loo, die getrouwd was met Anneke de Bont.
13. Adriaan Luijten kocht in 1755 St. Jacob van zijn schoonvader Laureijs van de Loo, weduwnaar van Anneke de ont.
14. Jan Michiel Luijten werd eigenaar in 1781 door koop van Cornelis en Adriaan Luijten, zonen van voornoemde Adriaan Luijten.
15. Adriana Maria Luijten, dochter van Jan Michiel, werd bij de deling in 1796 eigenaresse van St. Jacob. Haar zwager verpachtte de boerderij voor haar in 1797 aan Dielis de Vet. Door haar huwelijk in gemeenschap van goederen met Huijbert van Broekhoven werd deze eigenaar in 1797. Dit echtpaar ging wonen in Tilburg in de herdgang Oerle/Broekhoven en zij zullen St. Jacob verpacht hebben. In 1818 werd de hoeve omschreven als "huis, stal, schuur en bakhuis oost en zuid de baan, west de "Gemeijne heide, noord weduwe Embrecht Dijkmans". Toen Huijbert van Broekhoven te Tilburg overleed in 1860 was St. Jacob nog eigendom van deze familie. Na de boedelscheiding tussen de kinderen van Broekhoven is een gedeelte -nl. kad. E 166-168 en 169 verkocht aan landbouwer Adriaan Philipsen te Goirle, getrouwd met Petronella van Oolen.
16. Adriaan Philipsen -landbouwer- is bij zijn overlijden in 1875 eigenaar van een gedeelte van St. Jacob, nl. de percelen E 166-168 en 169. Niet echter van het perceel E 167, dit is huis en schuur, genaamd St. Jacob. Van het hele complex zou eigenaar worden de zoon van Adriaan:
17. Peter Philipsen, getrouwd met Antonette Deliën. Hij overleed te Goirle in 1904, zij in 1899.

- Na hun dood werd St. Jacob eigendom van hun drie ongetrouwde kinderen door erf-opvolging en deling:
18. Drik Philipsen en zijn eveneens twee ongetrouwde zusters waren eigenaar van St. Jacob door erf-opvolging. Zij verkochten de boerderij in 1927. Drik zou tijdens de beschieting in Goirle in oct. 1944 sterven in het St. Elisabeth-gesticht.
 19. Peerke van Gorp, geboren te Goirle, bezat in Tilburg -waar hij woonde- een manufacturenzaak aan de Trouwlaan. Hij kocht St. Jacob in 1927 van Drik Philipsen en zijn zusters. De hoeve, toen 8 ha groot, werd bestemd voor zijn ^{zoon} Jan van Gorp, die was uitgetreden bij de Broeders van Dongen en op St. Jacob een tuindersbedrijf wilde beginnen wat echter mislukte. In 1936 verliet hij St. Jacob om te gaan wonen aan de Hoogeindseweg. In 1949 vertrok hij met vrouw en kinderen naar Canada. Peerke van Gorp verkocht St. Jacob aan:
 20. Harrie Oerlemans, getrouwd met Leida Harbers. Zij vertrokken na de Tweede Wereldoorlog naar Esbeek met een "boerenovertrek".
 21. De familie G. Vermeer werd na Oerlemans de nieuwe eigenaar.....

Kanttekeningen:

Verschillende eigenaren van St. Jacob zijn bewoner geweest. De pachters zijn helaas niet bekend -op een enkele na- omdat de verpachting veelal mondeling of onderhands is gebeurd en niet bij schepen- of notariële acte. Tot plm. 1800 waren de eigenaren vaak lid van het bestuur van de Heerlijkheid Tilburg en Goirle of verwant aan dorpsregenten.

Als herberg is St- Jacob zeker in gebruik geweest van het begin van de 16^e eeuw tot het begin van de 18^e eeuw.....

- We zetten nu de gegevens nog eens op een rijtje:
- Over Goirles grondgebied liep/loopt een zeer oude weg die onderdeel uitmaakte van het wegensysteem tussen Nijmegen-Den Bosch-Tilburg-Hoogstraten-Antwerpen.
 - In de volksmond wordt deze weg de "Oude Baan" genoemd; oude documenten vermelden altijd "Heerstraete"-legerweg.
 - Aan deze weg ligt een oude boerderij, de Jacobshoeve, die dateert van vóór 1500.
 - De Jacobshoeve was in gebruik als herberg van begin 1500 tot begin 1700.
 - De Oude Baan wordt ter hoogte van de Jacobshoeve de "St. Jacobsbaan" genoemd.

Hoe komt het nu dat de oude boerderij-annex herberg **"St. Jacob"** heet?

St. Jacob was de patroon van de reizigers en pelgrims. Geen enkele andere beschermende rol was voor hem weggelegd.

Het verband is niet zo moeilijk: herberg St. Jacob zal aan een weg gelegen hebben waarlangs reizenden en trekkenden op tocht waren naar wáár dan ook. Het is aannemelijk dat onze Jacobshoeve-annex herberg voor dezen in de loop der jaren een rustpunt heeft betekend, een plek om even de dorst te lessen, een oord waar men onderdak en bescherming kon vinden.

Onder hen zullen zeker ook pelgrims zijn geweest, wellicht ook op weg naar Santiago.....

koopmanswagen.

Wegen en straten waarlangs veel pelgrims trokken, werden Sint Jacobs-straten genoemd.
(Frans: Rue de St. Jaques; Spaans: Camino de Santiago)

Is het wellicht hierom dat een gedeelte van de Oude Baan de "St. Jacobsbaan" wordt genoemd? Of deze gedachte een "idee-te ver" is, laat ik gaarne over aan Uw eigen, wijze oordeel

Hoe dan ook, als U op een goede dag over de huidige Jacobsbaan fietst, wandelt of trimt, bedenk dan dat u in het lang vervlogen, historische gezelschap vertoeft van onze préhistorische voorvaderen, die hier verder trokken, Romeinse soldaat die hier marcheerden, voerlui, die hier met hun krakende wagens voorbij hobbelden, ruw krijgsvolk dat hier hun paarden tot spoed maande, boetedoeners, gestraften en gelovigen, die hier op pelgrimstocht waren voor hun leven, ziel en zaligheid.....

P. Wiercx
met een bijdrage
van J. v. Gils.

Geraadpleegde literatuur:

Naast de vermelde bronnen in "Rond de Schutsboom" nr. 3 1991:

1. Archief Heemkundige Kring.
2. "Goirles Belang" februari 1956 :artikel A.
Hoogendoorn-J. Houtepen.
3. "Rond de Schutsboom" nr. 2-jaargang 3-1983
idem nr. 3-jaargang 5-1985
idem nr. 1-jaargang 6-1986
4. "Verleden Land": J. Bloemers-L. Louwe Kooijmans-H. Sarfatij.
5. "Op weg naar Compostela"- Nederlandse Onderwijs Televisie.

kring- actualiteiten

BRABANT GOEDGEMUTST

Dat was het thema van de Heemavond op donderdag 27 februari, die verzorgd werd door Ans van den Bosch uit Vught. En het was een bijzondere avond: twee uur vertelde zij over de geschiedenis van de Midden-Brabantse poffer. Waar ze vandaan kwamen, en hoe ze uit de mode raakten.

Voor de pauze gaf ze een overzicht van de Brabantse kultuuruitingen, gezien vanuit de streekdracht in samenhang met de sociale achtergronden. Ook vertelde zij over haar poppen, ieder met een eigen naam en een eigen verhaal, poppen die zij zelf maakt en aankleedt als herkenbare figuren uit het oude Brabantse land. We maakten kennis met tante Pietje, Mie Plek, Trui van Nolle van Cis, enz.

Uit haar voordracht bleek haar gedrevenheid voor het Brabantse, haar gedegen kennis en haar gevoel voor humor; het was een belevenis om naar te luisteren.

Twee dames die zij uitkoos uit het publiek werden door haar omgekleed in klederdracht, natuurlijk compleet met muts, de een als een volwassen vrouw en de ander als meisje. Beiden toonden zij een schoonheid en een mode die voorgoed voorbij is.

Tijdens de pauze was er de mogelijkheid om een tentoonstelling te bezichtigen van de poffers en poppen die de kunstenaressen zelf vervaardigd had en die zeer de moeite waard was. Zij oogstte hiermee dan ook veel be-

langstelling

Na de pauze presenteerde zij een dia-serie, genomen in haar atelier, waar we zagen en hoorden hoe zij poffers en mutsen herstellde en vervaardigde en tevens een presentatie van Brabanders in kostuum.

GAZEN MUTS EN PASKE. ZWARTE MUTS. KANTEN MUTS EN POFFER.
KAPMANTEL. Pelerine.

In deze dia-serie kwam vooral het vakkundige en artistieke kunnen van Ans van den Bosch tot uiting

Het was een boeiende, leerzame en gezellige heemavond
De opkomst was geweldig, het zaaltje bij Hof van
Holland was vol met mensen die genoten hebben!
Tot ziens bij een volgende heemavond

Ton Sas

WETENSWAARDIGHEDEN

Blauw bloed

Dat de adel blauw bloed zou hebben stamt uit de 13e eeuw en is afkomstig van de Moren uit Spanje. Toen de donkere Moren de blanke adel van Spanje tegenover zich vonden viel hun de blauwe aderen op hun handen op. Bij henzelf tekenden zich de aderen op hun donkere huid niet als zodanig af. Zij dachten dan ook dat die adellijke ridders blauw bloed hadden en sindsdien spreekt men dan ook van blauw adelijk bloed.

BRABANCIA:

Beata. dat is salich
Regalis. dat is conincklijck
Antiqua, dat is oud
Bona. dat is goedt
Audax. dat is coene
Nobilis. dat is edel
Caritativa. dat is minnen ontfermhertich
Iusta, dat is rechtveerdich
Amabilis. dat is minlyck

Dat is Brabant en zo goed is hier het leven!

"Die de kennis van de gebruiken en plegtigheden der voorouderen van klein gewigt agten, missen groffelijck en toonen zig te ontaarden van het eigen vaderland"

Cornelis van Alkemade.
1654-1737

HET VERSCHIJNEN VAN DIT PERIODIEK WERD MEDE MOGELIJK
DOOR DE FINANCIËLE BIJDRAGE VAN:

Bakkerij A. van den Hout,
Tilburgseweg 98, 5051 AJ GOIRLE. tel. 34.17.68

Cafe-Restaurant "De Hovel",
Tilburgseweg 37, 5051 AA GOIRLE. tel. 34.54.74

Stichting "Goirles Belang",
Guido Gezellelaan 50, 5051 MG GOIRLE. tel. 34.34.86

Cafe W. de Kort,
Kloosterstraat 30, 5051 RD GOIRLE. tel. 34.13.72

Maas Herenkleding,
Korvelseweg 56, 5025 JJ TILBURG. tel. 42.42.83

Micro-Consult,
Tilburgseweg 104, 5051 AJ GOIRLE. tel. 34.16.81

Toon van Oosterhout kantoorinstallaties,
Dorpsstraat 2, 5051 CK GOIRLE. tel. 34.51.85

Van Puijenbroek Installaties B.V.,
Stationsstraat 12, 5131 BN ALPHEN. tel. 04258-2407

Rabobank Goirle,
Tilburgseweg 97, 5051 AB GOIRLE. tel. 34.28.31

Poelier J. van Roessel,
Dorpsstraat 63, 5051 CJ GOIRLE. tel. 34.14.84

Taxi Smolders B.V.,
Tilburgseweg 61, 5051 AB GOIRLE. tel. 34.14.32

Soeters, boekhandel en antiquariaat,
Kalverstraat 28, 5051 NK GOIRLE. tel. 34.32.45

HET VERSCHIJNEN VAN DIT PERIODIEK WERD MEDE MOGELIJK
DOOR DE FINANCIËLE BIJDRAGE VAN:

Gebr. Stokkermans, slopersbedrijf, tel. 34.25.11 /
Tijvoortsebaan 7, 5051 HJ GOIRLE. / 34.28.41

J. Vekemans B.V. schildersbedrijf,
Ralph Bunchestraat 21, 5051 KW GOIRLE. tel. 34.13.74

Taxi P. Walsmits B.V.,
Hoogeindseweg 15, 5051 EA GOIRLE. tel. 34.13.40

Joop de Wilde, veevoerders en dierenbenodigdheden,
Nieuwe Rielseweg 37, 5051 PD GOIRLE. tel. 34.13.84

Fa. C.C.J. Zandbergen & Znn. B.V., stucadoorsbedrijf,
Emmastraat 26, 5051 LN GOIRLE. tel. 34.25.76 / 34.19.82

* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *

Dhr. A. Brock
Abcovenseweg 23
5051 PT GOIRLE